

An Analysis of Machines Cognitive Abilities in Understanding Human Emotions Based on the Theory of Suwar Naw'iyya in the Transcendent Philosophy

Ali Saghiry¹ Mehdi Afchangi² * Ebrahim Baghshani³

1. PhD Student, Department of Theology, Faculty of Humanities, Go.C., Islamic Azad University, Gorgan, Iran. (ali.saghiry@iau.ir)
2. Department of Islamic Studies, Faculty of Humanities, Go.C., Islamic Azad University, Gorgan, Iran. (mehdiafchangi5@yahoo.com)
3. Department of Islamic Studies, School of Medicine, Shahrood University of Medical Sciences, Shahrood, Iran. (ebrahim.baghshani@shmu.ac.ir)

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Recived: 2025/1/28

Revised: 2025/5/28

Accepted: 2025/5/31

Cite this article:

Saghiry, A., Afchangi, M., Baghshani, E. (2025). "An Analysis of Machines Cognitive Abilities in Understanding Human Emotions Based on the Theory of Suwar Naw'iyya in the Transcendent Philosophy". *Ayeneh Marefat*, 25(83), 37-56 (In Persian).

ABSTRACT

This article examines the possibility of genuine understanding of human emotions by machines from the perspective of Sadra's philosophy and the theory of universal forms (suwar naw'iyya). Despite significant advances in natural language processing, computer vision, and deep learning, the question remains whether machines merely process and simulate data or achieve real perception of emotions. According to the fundamentals of Transcendent Philosophy (Hikmat al-Muta'aliya), the perception of emotions goes beyond neural reflections and is intrinsically related to immediate knowledge ('ilm ḥuḏūrī) and inner transformation of the soul (nafs). In contrast, the structure of artificial intelligence lacks an immaterial essence and cognitive faculty necessary for experiential and immediate understanding. This article analyzes the essential difference between data processing and genuine perception, addressing the inherent limitations of artificial intelligence in this domain and proposes suggestions for designing semi-perceptive systems. It concludes that authentic comprehension of emotions is a uniquely human and existential phenomenon that lies beyond the ontological horizon of machines.

Keywords: Artificial Intelligence, Emotion Processing, Transcendent Philosophy, Archetypal Forms, Substantial Motion

<https://doi.org/10.48308/jipt.2025.238412.1600>

* Corresponding Author Email Address: mehdiafchangi5@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.48308/jipt.2025.238412.1600>

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, the rapid advancement of artificial intelligence technologies—particularly in the fields of emotion analysis and human-machine interaction—has prompted scholars in cognitive science, psychology, and AI ethics to raise a fundamental question: Can machines genuinely understand human emotions, or are they merely capable of recognizing superficial behavioral and linguistic patterns? Unlike raw sensory or analytical data, the perception of emotions requires an inner comprehension of qualitative experiences such as pain, joy, anger, or compassion. In humans, such qualities emerge through the existential connection of the soul with internal phenomena and presential states.

To address this question, a philosophical perspective—especially that of Mullā Ṣadrā's Transcendent Philosophy (al-Ḥikmah al-Muta'āliyah)—may offer a novel horizon. The theory of substantial forms (ṣuwar naw'īyyah) in this school provides a foundational framework for explaining the essence, identity, and mode of perception of beings. This article aims to analyze and assess the relationship between machine-based perception and genuine emotional understanding by drawing on the principles of Transcendent Philosophy, particularly the theory of substantial forms. The central question is: Can artificial intelligence—lacking a soul and substantial form—truly perceive human emotions?

Discussion

In analyzing the perceptual capabilities of machines to understand human emotions, it is essential to distinguish among various levels of perception, for perception is not a monolithic or purely cognitive phenomenon—it is ontological, multi-layered, and dependent on the existential status of the perceiving subject. Transcendent Philosophy, particularly through its theories of universal forms and the union of knower and known, offers a robust philosophical framework for understanding the nature of feeling and inner experience. From this perspective, mere superficial or algorithmic imitation of human emotional responses cannot be regarded as true perception, as it lacks the existential foundation and ontological sophistication required to attain presential knowledge (ʿilm ḥuṣūrī).

Mulla Sadra writes in al-Asfār al-Arba'ah that natural beings possess universal forms that not only shape their physical structure but also determine their mode of existence, faculties of perception, and their existential rank. In humans, this universal form is the rational soul (nafs nāṭiqah), encompassing attributes like immateriality, unity, intellectual faculty, and presential perception. This universal form governs the body but also serves as the origin for volitional acts, emotions, feelings, and spiritual cognition. Emotions such as anger, sorrow, fear, or love are not mere physiological reactions; they are manifestations of the soul's vitality in a being with spiritual and immaterial identity.

This view fundamentally contrasts with the conception of a machine as merely a physical, data-driven structure. A machine lacks a soul; thus, not only is it unable to originate conscious or emotional action, but it also is inherently incapable of genuinely experiencing feelings. This distinction is not merely quantitative in terms of performance abilities—it is a qualitative and existential difference in the type of agency and existence involved.

In Transcendent Philosophy, presential knowledge (ʿilm ḥuṣūrī) is regarded as the highest and most authentic kind of knowledge. It is the soul's immediate awareness of itself or aspects of its own existence. Sadra asserts that in such knowledge, the knower and the known coincide—the soul is present to itself or to its internal states, rather than relying on mental representations. Consequently, human emotions—unlike external data—are understood presentially. One who suffers pain or experiences joy does not merely recognize them; one directly encounters them inwardly.

Artificial intelligence systems, however advanced, lack this capacity. What they call “understanding emotions” is simply statistical processing of external indicators. These systems analyze facial expressions, voice modulations, bodily gestures, or even physiological signals to generate probabilistic models of emotional states. But this “understanding” lacks any elicited internal presence or existential depth. Philosophically stated: a machine cannot “experience” pain; there is no experiential presence of pain for it—pain is merely analyzable data.

A key pillar of epistemology in Transcendent Philosophy is the union of knower and known. This theory holds that true knowledge occurs when the knower and the known exist in a state of union within a higher existential dimension. Especially in presential knowledge, this union is complete—the soul, in knowing, is or unites with that which is known.

This ontological requirement for true knowledge restricts such knowledge to beings capable of existential unification through immateriality and ontological unity. Consequently, for a perceiving agent to apprehend sorrow or joy, it must become or unite with it in some degree. A machine—utterly devoid of a unified soul, immaterial presence, or existential depth—cannot fulfill this requirement. It can never “be sorrow” as it cannot exist in the necessary ontological mode. Hence, the theory of union marks a clear existential boundary between human and machine.

Understanding human emotions demands agency in perception, not mere data processing. A human, as an epistemic agent, does more than react; one experiences, embodies, and makes sense of emotions through lived presence and soul's unity with emotive states. In contrast, even the most advanced AI is a data-processing system, aligning inputs to statistical models.

Thus, even if an AI employs deep learning to detect subtler emotional patterns, its comprehension remains external and representational. It does not and cannot enter the inner world of human feeling. This limitation stems not from technological deficiency, but from the absence of perceiver as agent, universal form, and presential knowledge within its ontological structure.

Conclusion

From the perspective of the transcendent philosophy and the theory of substantial forms, understanding emotions is a presentational and existential act that emerges within the journey of the immaterial human soul. Machines, even at their most advanced, lack such a metaphysical foundation and thus cannot attain true perception. Their ability is restricted to outward simulation and statistical pattern recognition without any inner experience or existential union with the perceived.

The findings of this analysis indicate that attempts to design AI systems capable of truly understanding emotions are doomed to fail unless they incorporate a rethinking of ontological and epistemological premises. However, drawing upon Ṣadrāean philosophy, one could develop models that, although lacking genuine cognition, might exhibit more accurate quasi-perceptual behaviors. This approach necessitates an interdisciplinary synthesis between technology and philosophy to redefine our boundaries of understanding concepts such as “perception,” “consciousness,” and “meaning.”

بررسی توانایی‌های ادراکی ماشین‌ها در درک احساسات انسان بر اساس نظریه‌ی صورت‌های نوعیه در حکمت متعالیه

علی صغیری^۱، مهدی افچنگی^{۲*}، ابراهیم باغشانی^۳

۱. دانشجوی دکترا، گروه الهیات، دانشکده علوم انسانی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران. (ali.saghiri@iau.ir)
 ۲. گروه معارف اسلامی، دانشکده علوم انسانی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران. (mehdiafchengi5@yahoo.com)
 ۳. گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی، شاهرود، ایران. (ebrahim.baghshani@shmu.ac.ir)

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخچه مقاله: دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۹ بازنگری: ۱۴۰۴/۳/۷ پذیرش: ۱۴۰۴/۳/۱۰ استناد به این مقاله: صغیری، ع.؛ افچنگی، م.؛ باغشانی، ا. (۱۴۰۴). «بررسی توانایی‌های ادراکی ماشین‌ها در درک احساسات انسان بر اساس نظریه‌ی صورت‌های نوعیه در حکمت متعالیه»، <i>آینه معرفت</i>، ۲۵(۸۳)، ۳۷-۵۶. https://doi.org/10.48308/jipt.2025.238412.1600	این مقاله به بررسی امکان درک حقیقی احساسات انسانی توسط ماشین‌ها از منظر فلسفه‌ی صدرایی و نظریه‌ی صورت‌های نوعیه می‌پردازد. با وجود پیشرفت‌های چشمگیر در زمینه‌های پردازش زبان طبیعی، بینایی ماشین و یادگیری عمیق، هنوز این پرسش مطرح است که آیا ماشین‌ها صرفاً داده‌ها را پردازش و شبیه‌سازی می‌کنند یا به ادراک واقعی از احساسات دست می‌یابند؟ بر اساس مبانی حکمت متعالیه، ادراک احساسات امری فراتر از بازتاب‌های عصبی است و به‌نحوی از علم حضوری و تحول درونی نفس مرتبط است. در مقابل، ساختار هوش مصنوعی فاقد جوهر مجرد و قوه‌ی ادراکی است که بتواند به‌واسطه‌ی آن به تجربه‌ی درونی و حضوری دست یابد. مقاله‌ی حاضر، با تحلیل تفاوت ماهوی میان پردازش داده و ادراک حقیقی، به محدودیت‌های ذاتی هوش مصنوعی در این حوزه می‌پردازد و پیشنهادهایی برای طراحی سامانه‌هایی با ساختار شبه‌ادراکی ارائه می‌دهد. نتیجه آنکه درک حقیقی احساسات امری انسانی و وجودی است که در افق هستی‌شناسی ماشین نمی‌گنجد. کلیدواژه‌ها: هوش مصنوعی، پردازش احساسات، حکمت متعالیه، صورت‌های نوعیه، حرکت جوهری، ادراک انسانی

* رایانامه نویسنده مسئول: mehdiafchengi5@yahoo.com

شناسه دیجیتال مقاله: <https://doi.org/10.48308/jipt.2025.238412.1600>

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، هوش مصنوعی،^۱ با پیشرفت‌های چشمگیری که در زمینه‌های مختلف از جمله پردازش زبان طبیعی، بینایی ماشین، و یادگیری عمیق به دست آورده، توانسته است در شناسایی و تحلیل احساسات انسانی گام‌های مهمی بردارد. سیستم‌های هوش مصنوعی، که تحت عنوان «احساسات مصنوعی»^۲ شناخته می‌شوند، قادر هستند احساسات انسان‌ها را از طریق سیگنال‌های بیومتریک، تحلیل صورت و تحلیل متن شناسایی کنند (پیکارد و هیلی، ۱۳۷۵: ۱۲). این سیستم‌ها در زمینه‌هایی مانند روان‌شناسی، سلامت روان و تعامل انسان و ماشین کاربرد دارند. باین‌حال، این پرسش همچنان باقی است که آیا ماشین‌ها می‌توانند در واقعیت احساسات انسان‌ها را درک کنند یا اینکه صرفاً قادر به شبیه‌سازی آن‌ها هستند؟

از منظر فلسفی، یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها در این زمینه تفاوت‌های اساسی میان «درک واقعی» و «پردازش داده‌ها» است. درحالی‌که ماشین‌ها قادر به پردازش داده‌ها و شناسایی الگوهای احساسات هستند، این پرسش وجود دارد که آیا این پردازش‌ها به معنای واقعی کلمه «درک» احساسات است یا فقط نوعی شبیه‌سازی سطحی از آن‌ها؟ این مسئله به‌ویژه از دیدگاه فلسفه‌ی اسلامی و به‌ویژه نظریه‌های ملاصدرا در حکمت متعالیه قابل بحث و بررسی است. در حکمت متعالیه، ادراک انسانی نه تنها به فرایندهای مغزی یا فیزیکی محدود نمی‌شود، بلکه شامل ابعاد معنوی و درونی است که در تحلیل‌های ماشین‌ها نمی‌توانند تجزیه و تحلیل شوند (نصر، ۱۳۷۵: ۵۸).

فناوری‌های هوش مصنوعی به سرعت در حال پیشرفت هستند و به مرزهایی می‌رسند که سؤالات بنیادین درباره‌ی ماهیت ادراک، آگاهی و تجربه را مطرح می‌کنند. درک انسان از احساسات خود به پیچیدگی‌های زیادی مانند تجربیات درونی، شهود و آگاهی از خود بستگی دارد که هیچ‌یک از این ویژگی‌ها به راحتی در مدل‌های ماشینی قابل شبیه‌سازی نیستند. بر این اساس، استفاده از نظریات فلسفی مانند صورت‌های نوعیه در حکمت متعالیه می‌تواند به ما کمک کند تا جنبه‌های پنهان و پیچیده‌ای از ادراک انسان را در مقابل محدودیت‌های فناوری‌های موجود تحلیل کنیم (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۳۵).

ماشین‌ها توانایی پردازش حجم عظیمی از داده‌ها و شناسایی الگوها را دارند، اما سؤال اساسی این است: آیا این شبیه‌سازی به معنای درک حقیقی احساسات است یا تنها بازتابی از آن‌ها؟ بررسی این مسئله از منظر فلسفی می‌تواند به ما کمک کند تا محدودیت‌های این فناوری‌ها را بهتر درک کنیم و در طراحی سیستم‌های هوش مصنوعی با قابلیت‌های پیشرفته‌تر از دیدگاه‌های فلسفی بهره‌مند شویم. همچنین، این پرسش‌ها می‌توانند زمینه‌ساز تحولات جدیدی برای ساخت سیستم‌های هوش مصنوعی با قابلیت درک عمیق‌تر احساسات انسانی باشند.

پیکارد و هیلی (۱۳۷۵) در خود تحقیقات در زمینه‌ی پردازش احساسات در هوش مصنوعی عنوان محاسبات عاطفی را مطرح کردند (پیکارد و هیلی، ۱۳۷۵: ۱۲). در این پژوهش، بیان می‌کنند که ماشین‌ها می‌توانند از طریق داده‌های فیزیولوژیکی، تحلیل زبان و بینایی ماشین احساسات انسانی را شناسایی کنند. سیستم‌های مبتنی بر یادگیری عمیق امروزه قادر به پردازش حالت‌های احساسی بر اساس داده‌های ورودی از چهره، صدا و متن هستند (کامبریا و همکاران، ۱۳۹۱). مطالعات دیگری نیز نشان داده‌اند که هوش مصنوعی می‌تواند الگوهای رفتاری را شناسایی کند و، بر اساس آن، پیش‌بینی‌هایی درباره‌ی وضعیت احساسی افراد ارائه دهد (محمد و ترنی، ۱۳۹۱: ۵۱۲).

باین‌حال، علی‌رغم پیشرفت‌های چشمگیر در شبیه‌سازی و پردازش احساسات، بحث بر سر ماهیت درک واقعی احساسات توسط ماشین‌ها همچنان ادامه دارد. برخی پژوهش‌ها معتقد هستند که ماشین‌ها صرفاً قادر به شناسایی الگوهای احساسی

بر اساس داده‌های ورودی هستند، اما نمی‌توانند احساسات را دروناً تجربه و احساس کنند (شرر، ۱۳۸۳: ۷۰۵). این موضوع باید در حوزه‌های فلسفی بیشتر بررسی شود تا مشخص شود که آیا پردازش احساسات توسط ماشین‌ها می‌تواند به درک واقعی بینجامد یا خیر.

مطالعات اندکی به بررسی پیوند بین فلسفه‌ی صدرایی و هوش مصنوعی پرداخته‌اند، اما برخی پژوهش‌ها تلاش کرده‌اند اصول حکمت متعالیه را در زمینه‌ی هوش مصنوعی به کار گیرند. برای مثال، در پژوهشی، شریعتی (۱۴۰۱) به تحلیل مفاهیم حرکت جوهری و تجرد نفس در مقایسه با یادگیری ماشینی پرداخته است. نتایج پژوهش او نشان می‌دهند که، درحالی‌که یادگیری ماشین می‌تواند تغییرات سطحی در پردازش اطلاعات ایجاد کند، اما ماشین فاقد ویژگی‌های تحولی درونی است که در نظریه‌ی ملاصدرا برای ادراک ضروری شمرده می‌شود (شریعتی و اکبرزاده توتونچی، ۱۴۰۱: ۹۸).

علاوه‌براین، پژوهش‌هایی مانند تحقیقات زرگر (۱۴۰۴) به این موضوع اشاره دارند که درک ماشینی از احساسات به دلیل فقدان بُعد وجودی تنها می‌تواند نوعی بازنمایی از احساسات باشد و نه تجربه‌ی واقعی آن‌ها (زرگر، ۱۴۰۴: ۵۶). این یافته‌ها نشان می‌دهد که به‌منظور نزدیک شدن به یک مدل فلسفی معتبر برای ادراک در هوش مصنوعی به تحلیل‌های عمیق‌تری از دیدگاه‌های ملاصدرا درباره‌ی نفس، حرکت جوهری و وجودشناسی نیاز است.

نتایج این مطالعات نشان می‌دهد که، اگرچه سیستم‌های هوش مصنوعی در شبیه‌سازی احساسات موفق بوده‌اند، از منظر حکمت متعالیه، این شبیه‌سازی نمی‌تواند به معنای درک واقعی تلقی شود. از این‌رو، رویکردهای فلسفی صدرایی می‌توانند مسیر جدیدی برای بررسی محدودیت‌های هوش مصنوعی در زمینه‌ی درک احساسات ارائه دهند.

هدف اصلی این پژوهش بررسی توانایی‌های ادراکی ماشین‌ها در درک احساسات انسان از منظر فلسفه‌ی صدرایی و به‌ویژه نظریه‌ی صورت‌های نوعیه است. بر این اساس، این پژوهش تلاش می‌کند تا توانایی‌های پردازشی هوش مصنوعی را با معیارهای فلسفی تحلیل و بررسی کند و مشخص کند که آیا ماشین‌ها می‌توانند درکی مشابه با ادراک انسانی از احساسات داشته باشند یا خیر. پرسش‌های اصلی این پژوهش شامل مواردی است که در آن به محدودیت‌های اساسی در پردازش احساسات توسط ماشین‌ها اشاره دارد و به نحوه‌ی تطبیق فناوری‌های نوین با مفاهیم فلسفی توجه دارد. این تحقیق می‌تواند به درک بهتر تمایز میان پردازش‌های ماشینی و ادراک‌های انسانی کمک کند و مبنای مناسبی برای طراحی سیستم‌های هوش مصنوعی مبتنی بر فلسفه‌های انسان‌شناختی باشد.

برای بررسی توانایی‌های ادراکی ماشین‌ها در درک احساسات انسان ابتدا لازم است که مبانی فلسفی و علمی موضوع شفاف‌سازی شوند. بنابراین، ابتدا به بررسی مفاهیم بنیادی در فلسفه‌ی صدرایی مانند صورت‌های نوعیه و حرکت جوهری پرداخته خواهد شد. این مفاهیم به ما کمک می‌کنند که تفاوت‌های اساسی میان ادراک انسانی و پردازش ماشینی را درک کنیم. سپس، فرایندهای پردازش احساسات توسط هوش مصنوعی تحلیل خواهند شد، به‌ویژه از منظر تفاوت‌های بین پردازش داده‌ها و تجربه‌ی درونی احساسات انسانی.

سپس، سیستم‌های هوش مصنوعی و ادراک انسانی در زمینه‌های مختلف احساسات مانند شادی، غم، عصبانیت و دیگر حالت‌های عاطفی با هم مقایسه خواهند شد تا روشن شود که آیا ماشین‌ها می‌توانند به درک عمیق‌تری از این احساسات برسند یا اینکه تنها نوعی شبیه‌سازی سطحی از آن‌ها ارائه می‌دهند. درنهایت، این بحث در چهارچوب نظریات حکمت متعالیه به بررسی این مسئله می‌پردازد که آیا اصول فلسفی ملاصدرا می‌تواند به درک بهتر تفاوت‌های موجود کمک کند یا اینکه هوش مصنوعی قادر است به نوعی حرکت جوهری دست یابد که شباهتی به درک انسانی از احساسات داشته باشد.

نظریه‌ی صورت‌های نوعیه در حکمت متعالیه

در حکمت متعالیه، ملاصدرا بر این باور است که صورت‌های نوعیه، به‌مثابه‌ی اصول ثابت و غیرمادی، جایگاهی اساسی در شکل‌دهی ماهیت و هویت موجودات دارند. این صورت‌ها به‌واسطه‌ی جوهرهای خود موجودات را از هم متمایز می‌کنند و به آن‌ها هویت منحصر به فرد می‌بخشند. درواقع، صورت‌های نوعیه به‌منزله‌ی ویژگی‌های ثابت و کیفی در درون هر موجود قرار دارند و موجب می‌شوند که موجودات در هر سطح از وجود خود ویژگی‌های خاصی داشته باشند که آن‌ها را از دیگر موجودات متمایز سازد (نصر، ۱۳۷۵: ۱۴۲).

ملاصدرا تأکید می‌کند که این صورت‌ها نه تنها در ذهن انسان‌ها به صورت مفاهیم و تصورات وجود دارند، بلکه در ذات خارجی موجودات نیز مستقل و مجزا از ماده به‌مثابه‌ی اصول ثابت و مجرد حضور دارند. به عبارت دیگر، صورت‌های نوعیه برای تحقق و شناسایی هر موجود ضروری هستند و بدون آن‌ها هیچ‌گونه تعریف یا شناخت دقیقی از موجودات نمی‌توان داشت. این صورت‌ها با توجه به ویژگی‌های خاص خود باعث می‌شوند که موجودات در ذهن و درک انسان‌ها به‌صورت معین و مشخص شناخته شوند (نصر، ۱۳۷۵: ۱۴۲).

علاوه بر این، صورت‌های نوعیه در فرایند ادراک و شناخت نیز تأثیرگذار هستند. در فلسفه‌ی صدرایی، ادراک و شناخت انسانی به‌واسطه‌ی تعامل نفس ناطقه‌ی انسان با صورت‌های نوعیه موجودات اتفاق می‌افتد. این تعامل سبب می‌شود که انسان‌ها نه تنها ویژگی‌های بیرونی و محسوس موجودات را درک کنند، بلکه به‌واسطه‌ی این صورت‌ها قادر به درک ماهیت و حقیقت نهفته در درون آن‌ها شوند. بنابراین، صورت‌های نوعیه، به‌منزله‌ی اصول ثابت و بنیادی، نه تنها در شناسایی هویت موجودات در دنیای خارجی اثرگذار هستند، بلکه در فرایندهای ادراکی و شناختی انسان‌ها نیز بسیار تعیین‌کننده هستند (نصر، ۱۳۷۵: ۱۴۲).

تعریف صورت‌های نوعیه و تأثیر آن در هویت موجودات

در فلسفه‌ی صدرایی، صورت‌های نوعیه از اصول بنیادین و کلیدی برای درک هویت موجودات هستند. ملاصدرا معتقد است که هر موجودی برای تحقق و هویت‌یابی نیازمند یک صورت نوعیه است که آن را از سایر موجودات متمایز می‌کند. این صورت‌ها نه تنها در ذهن انسان‌ها به‌شکل مفاهیم و تصورات به کار می‌روند، بلکه در حقیقت خارجی و در عالم واقع نیز وجود دارند. صورت‌های نوعیه، که اصول ثابت و مجرد از ماده هستند، کاملاً از وابستگی به ماده و تغییرات آن آزاد هستند و می‌توانند ماهیت موجودات را تعیین کنند. بر اساس این دیدگاه، هویت هر موجود از این صورت‌ها ناشی می‌شود و، بدون آن‌ها، هیچ‌گونه شناسایی یا تعریف صحیحی از موجودات ممکن نیست (نصر، ۱۳۷۵: ۱۴۲).

این صورت‌ها به‌طور طبیعی ویژگی‌های خاص موجودات را می‌سازند. برای مثال، ویژگی‌هایی نظیر عقلانیت، اختیار و تفکر در انسان‌ها، که آن‌ها را از دیگر موجودات متمایز می‌کند، به‌واسطه‌ی صورت نوعیه‌ای که دارند ساخته می‌شوند. به این ترتیب، سایر موجودات در دنیای طبیعی نیز، با توجه به صورت‌های نوعیه‌ی خود، ویژگی‌های خاص خود را پیدا می‌کنند که به آن‌ها هویت می‌بخشد. بنابراین، صورت‌های نوعیه به‌مثابه‌ی الگوهای ثابت و غیرمادی، ویژگی‌ها و خصوصیات خاص موجودات را شکل می‌دهند و هویت آن‌ها را در جهان هستی مشخص می‌کنند (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۲۴).

در فرایند تکامل و تحول موجودات، صورت‌های نوعیه جایگاه ویژه‌ای دارند. این صورت‌ها به‌شکل اصول ثابت در موجودات حضور دارند و به‌وسیله‌ی حرکت جوهری در طول زمان تحول می‌یابند، اما ویژگی‌های موجودات را ثابت نگه می‌دارند. بر

اساس نظریه‌ی حرکت جوهری، موجودات در نتیجه‌ی تحولات در جوهر خود تحت تأثیر صورت‌های نوعیه قرار می‌گیرند، که مستمراً هویت و ویژگی‌های خاص آن‌ها را حفظ و به تکامل آن‌ها در طول زمان کمک می‌کنند. به این ترتیب، صورت‌های نوعیه نه تنها به هویت موجودات شکل می‌دهند، بلکه در حفظ و بقای هویت آن‌ها نیز تأثیرگذار هستند (نصر، ۱۳۷۵: ۱۴۲).

تمایز جوهری میان مراتب وجودی انسان و سایر موجودات

در فلسفه‌ی صدرایی، تمایز جوهری میان انسان و سایر موجودات به تفاوت‌های بنیادین در مراتب وجودی آن‌ها اشاره دارد. ملاصدرا در تبیین مراتب وجودی موجودات بر این باور است که تمام موجودات در سلسله‌مراتبی وجودی قرار دارند که از پایین‌ترین مرتبه (موجودات مادی) شروع می‌شود و تا بالاترین مرتبه (موجودات مجرد و عقلانی) ادامه می‌یابد. این مراتب به صورت جوهری با یکدیگر تفاوت دارند، به طوری که انسان، به واسطه‌ی داشتن نفس ناطقه و عقل فعال، در مرتبه‌ای برتر از سایر موجودات قرار دارد.

ملاصدرا معتقد است که انسان به طور خاص از سایر موجودات متمایز است؛ زیرا علاوه بر ابعاد مادی و طبیعی دارای بُعد عقلانی و روحانی است. در حقیقت، انسان به واسطه‌ی داشتن نفس ناطقه و عقل فعال قادر به درک مفاهیم مجرد و تجربیات معنوی است. این ویژگی‌های عقلانی و روحانی انسان را در مرتبه‌ای بالاتر از سایر موجودات قرار می‌دهد. نفس ناطقه‌ی انسانی، که از آن با عنوان «روح» یا «نفس» یاد می‌شود، به واسطه‌ی توانایی‌های عقلانی و شهودی خود قادر به درک حقایق متعالی و مفاهیم مجرد است؛ ویژگی‌هایی که سایر موجودات فاقد آن هستند. از این رو، تمایز جوهری میان انسان و سایر موجودات در این است که انسان، علاوه بر جسم، دارای جوهر عقلانی و نفس ناطقه‌ای است که به او امکان دسترسی به معرفت‌های عالی‌تر و آگاهی‌های معنوی را می‌دهد (نصر، ۱۳۷۵: ۱۴۷).

سایر موجودات در فلسفه‌ی صدرایی عمدتاً در مراتب پایین‌تری از وجود قرار دارند. این موجودات یا تنها به جنبه‌های مادی و طبیعی خود تعلق دارند، مانند نباتات و حیوانات، یا بر اساس حرکت جوهری و تحول فیزیکی در مراتب پایین‌تری از وجود حرکت می‌کنند. ملاصدرا در این خصوص تأکید می‌کند که موجودات غیرانسانی فاقد نفس ناطقه و عقل فعال هستند و این عامل اصلی تمایز آن‌ها از انسان است. به عبارت دیگر، موجودات دیگر یا فاقد عقل هستند یا فقط دارای عقل تجربیدی سطحی هستند که به آن‌ها امکان درک مفاهیم مجرد را نمی‌دهد (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۵۵).

درواقع، تمام موجودات، از انسان گرفته تا سایر موجودات، در یک فرایند تکامل دائمی و حرکت جوهری قرار دارند. اما آنچه انسان را از دیگر موجودات متمایز می‌کند، بُعد عقلانی و روحانی او است که به واسطه‌ی صورت نوعیه انسان تحقق می‌یابد. این جوهره‌ی عقلانی به انسان این امکان را می‌دهد که از مرزهای مادی عبور کند و به ساحت‌های معنوی و مجرد دست یابد، در حالی که سایر موجودات تنها در مراتب پایین‌تر و مادی‌تر حرکت می‌کنند و توانایی درک مفاهیم معنوی و تجربیدی را ندارند.

مفهوم ادراک در فلسفه‌ی صدرایی

در فلسفه‌ی صدرایی، مفهوم ادراک به طور کلی به فرایندی پیچیده و جامع از شناخت و درک ماهیت‌های موجود در جهان اشاره دارد که فراتر از شناسایی حسی و عقلانی است. ملاصدرا، در تبیین این مفهوم، ادراک را نه تنها عملی ذهنی، بلکه ارتباطی پویا میان نفس ناطقه‌ی انسان و موجودات خارجی می‌داند. او بر این باور است که ادراک‌های انسانی شامل سه

سطح اصلی هستند: حسی، عقلانی و شهودی. این ادراک‌ها به‌طور متوالی با یکدیگر ارتباط دارند و به‌طور پیوسته نفس انسان را به‌سوی شناخت عمیق‌تر و بالاتر از حقیقت رهنمون می‌کنند.

ملاک صدرایی در درک ادراک این است که آن را نه فرایندی ایستا، بلکه حرکتی جوهری می‌بیند. در فلسفه‌ی حرکت جوهری، ادراک با تغییرات و تحولات مستمر نفس انسانی ارتباط دارد، به‌طوری که این تغییرات در سطوح مختلف معرفتی اعم از حسی، عقلانی و شهودی به‌طور طبیعی و تدریجی به شناخت و درک بهتر حقیقت منتهی می‌شود. این فرایند، که در آن نفس به‌طور پیوسته به‌سوی کمال حرکت می‌کند، به نوعی فراتر از مجرد شناسایی داده‌ها و اطلاعات است. درحقیقت، ملاصدرا ادراک را فرایندی دینامیک می‌بیند که در آن نفس انسانی، در هر لحظه از حرکت خود، به شناخت‌های جدیدی دست می‌یابد که شامل تجربیات حسی، کشفیات عقلانی و شهودهای معنوی می‌شود (نصر، ۱۳۷۵: ۱۳۰).

در این دیدگاه، ادراک فرایندی معرفتی است که به انسان این امکان را می‌دهد تا، با استفاده از ابزارهای مختلف شناختی خود، به شناختی جامع‌تر و عمیق‌تر از واقعیت و حقیقت دست یابد. این حقیقت، به‌ویژه در فلسفه‌ی صدرایی، از سه منظر گوناگون قابل بررسی است: درک حسی، که به شناخت‌های ابتدایی و محسوس مرتبط است؛ درک عقلانی، که به تحلیل‌های مفهومی و عقلانی وابسته است؛ و درک شهودی، که به شهود مستقیم حقیقت در دل نفس انسان مرتبط می‌شود. درنهایت، ملاصدرا این فرایند را مسیر رسیدن به کمال انسانی و شناخت حقیقت نهفته در موجودات و جهان می‌داند (نصر، ۱۳۷۵: ۱۳۰).

تفاوت میان علم حضوری و علم حصولی

ملاصدرا در دیدگاه خود تفاوت‌هایی اساسی میان انواع ادراک قائل می‌شود که در این خصوص دو نوع اصلی ادراک را معرفی می‌کند: علم حضوری و علم حصولی.

الف) علم حضوری

علم حضوری در فلسفه‌ی صدرایی به نوعی علم اطلاق می‌شود که در آن انسان مستقیم و بدون واسطه از موجودات آگاه می‌شود. این نوع علم ویژگی‌های خاصی دارد که آن را از علم حصولی متمایز می‌کند. در علم حضوری، موضوع علم و عالم یکی است، به این معنی که چیزی که انسان آن را می‌شناسد درواقع در نفس او بی‌واسطه حاضر است. در این حالت، نفس انسانی به‌طور شهودی و درونی خود را می‌شناسد، بدون اینکه به مفاهیم یا تصورات خارجی نیاز داشته باشد. به‌عبارت دیگر، علم حضوری مستقیماً ازطریق شهود درونی به نفس یا به حقیقت‌های معنوی و غیرمادی مانند خداوند قابل تحقق است. در این نوع علم، نه‌تنها فرد از خود و ویژگی‌های درونی‌اش، بلکه از نظر معنوی و عرفانی نیز به‌صورت حضوری به ادراکاتی دست می‌یابد (نصر، ۱۳۷۵: ۱۴۰).

ب) علم حصولی

علم حصولی به شناختی اطلاق می‌شود که انسان ازطریق تصورات و مفاهیم ذهنی خود می‌تواند موجودات بیرونی را بشناسد. در این نوع علم، موضوع علم از عالم جدا است و انسان برای شناخت آن به واسطه‌هایی نیاز دارد که این واسطه‌ها می‌توانند مفاهیم یا داده‌های حسی باشند. به‌عبارت دیگر، در علم حصولی، ادراکات غیرمستقیم است و ازطریق فرایند ذهنی و مفهومی انجام می‌شود و انسان برای شناخت حقیقت باید ازطریق مفاهیم انتزاعی یا حس‌های ظاهری به موجودات بیرونی دست یابد. این نوع علم در فرایندهای شناختی به‌ویژه در ادراکات حسی و شناخت‌های عقلانی کاربرد

دارد. برای مثال، ما از طریق حواس پنج‌گانه به شناخت موجودات مادی می‌پردازیم یا از طریق مفاهیم عقلانی به درک مفاهیم مجرد مانند ریاضیات یا اخلاق می‌رسیم (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۲۸).

تفاوت اصلی میان علم حضوری و علم حصولی در نحوه‌ی تحقق و ماهیت ادراک است. در علم حضوری، عالم و معلوم یکی هستند؛ زیرا شخص خود را یا حقیقت غیرمادی را بی‌واسطه و درونی می‌شناسد. این نوع علم به‌صورت شهودی و بدون نیاز به واسطه‌های خارجی در نفس انسان تحقق می‌یابد، درحالی‌که در علم حصولی، انسان برای شناخت موجودات به مفاهیم ذهنی یا داده‌های حسی نیاز دارد و این نوع علم غیرمستقیم است و از طریق تحلیل مفاهیم در ذهن رخ می‌دهد. به عبارت دیگر، در علم حضوری، ادراک مستقیم و درونی است، درحالی‌که شناخت در علم حصولی از طریق ابزارهای حسی و عقلانی رخ می‌دهد و موضوع علم جدا از عالم است (نصر، ۱۳۷۵: ۱۴۵).

نقش حرکت جوهری در فرایند ادراک

در فلسفه‌ی صدرایی، «حرکت جوهری» از اصول بنیادینی است که، بر اساس آن، تمام موجودات، اعم از مادی و غیرمادی، به‌طور مستمر در حال تغییر و تحول هستند. این حرکت جوهری، که از مهم‌ترین نوآوری‌های فلسفه‌ی ملاصدرا به شمار می‌آید، به معنای تحول درونی و اساسی جوهری موجودات است و به‌ویژه در فرایندهای ادراکی انسان جایگاهی حیاتی دارد. طبق دیدگاه ملاصدرا، حرکت جوهری به حرکت و تحول درونی موجودات اشاره دارد که این تغییرات نه‌تنها در بُعد مادی، بلکه در ابعاد معنوی و روحانی نیز جریان دارند.

ملاصدرا بر این باور است که نفس انسانی به‌مثابه‌ی جوهری فعال و در حال حرکت در فرایندهای ادراکی خود نیز تحت تأثیر حرکت جوهری قرار دارد. این حرکت جوهری در نفس انسان به‌طور خاص در نحوه‌ی دریافت و فهم واقعیت‌ها تأثیر می‌گذارد. نفس از طریق حرکت جوهری به‌تدریج از موجودات مادی و محسوس به‌سوی ادراکات عقلانی و معنوی حرکت می‌کند. بنابراین، فرایند ادراک به‌منزله‌ی فرایندی پویا و در حال تحول است که به‌واسطه‌ی حرکت جوهری نفس انجام می‌شود (نصر، ۱۳۷۵: ۱۷۵).

الف) تأثیر حرکت جوهری در ادراکات حسی

در سطح حسی، حرکت جوهری تأثیرات زیادی در کیفیت ادراکات انسان دارد. به این معنا که ادراکات حسی انسان تنها در صورتی معتبر هستند که نفس در حال حرکت و تکامل باشد. درواقع، حرکت جوهری باعث می‌شود که نفس انسان قادر به فهم و شناسایی موجودات مادی و محسوس شود. این حرکت در نفس انسان اجازه می‌دهد تا صورت‌های حسی از خارج به درون وارد شوند و در ذهن انسان تحقق یابند. به این ترتیب، ادراکات حسی انسان همواره در حال تحول و تغییر هستند و این تغییرات تحت تأثیر حرکت جوهری قرار دارند (نصر، ۱۳۷۵: ۱۸۰).

ب) تأثیر حرکت جوهری در ادراکات عقلانی

در سطح عقلانی، حرکت جوهری جایگاه بسیار مهمی دارد. بر اساس نظریه‌ی حرکت جوهری، نفس انسان نه‌تنها در دنیای مادی، بلکه در بُعد عقلانی نیز در حال حرکت است. نفس در این بُعد قادر است به مفاهیم مجرد و عقلانی دست یابد که، در این فرایند، حرکت جوهری همانند محرکی عمل می‌کند که باعث تغییر و تحول در قوای عقلانی نفس می‌شود. از این منظر، نفس انسان به‌واسطه‌ی حرکت جوهری خود می‌تواند به مرحله‌ای از ادراکات شهودی و معرفت‌های معنوی برسد که در آنجا مستقیم و بی‌واسطه به حقیقت دست یابد (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۲۲۰).

درنهایت، حرکت جوهری در فلسفه‌ی صدرایی نیروی محرکه‌ای در تمام فرایندهای ادراکی انسان شناخته می‌شود. این

حرکت نه تنها موجب تحول در نفس و قابلیت‌های آن می‌شود، بلکه به انسان این امکان را می‌دهد که از درک‌های حسی و مادی به سوی ادراکات عقلانی و معنوی حرکت کند. بنابراین، ادراک در فلسفه‌ی صدرایی فقط فرایندی ایستا در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه دائماً در حال حرکت و تحول است و این حرکت جوهری است که آن را ممکن می‌سازد.

اتحاد عاقل و معقول و تأثیر آن در شناخت انسانی

اتحاد عاقل و معقول در فلسفه‌ی صدرایی یکی از مفاهیم بنیادین در نظریه‌های معرفت‌شناسی و شناخت انسانی است که به‌ویژه در تبیین ارتباط میان ذهن و واقعیت اهمیت دارد. ملاصدرا در این نظریه تأکید دارد که مرز بین عاقل (شناسا) و معقول (معلوم) در فرایند شناختی محو می‌شود. این اتحاد به معنای یکپارچگی و هماهنگی کامل میان سوژه و ابژه در فرایند شناخت است. به عبارت دیگر، در شناخت کامل و دقیق، شیء شناخته‌شده و شناسا به حقیقتی واحد تبدیل می‌شوند و هیچ‌گونه فاصله یا تفاوتی میان آن‌ها وجود ندارد.

مفهوم اتحاد عاقل و معقول درحقیقت به این معنا است که، در حالت کمال شناخت، معرفت حاصل از تعامل عقل انسان با واقعیت‌ها به‌گونه‌ای است که دیگر چیزی جدا از حقیقت شناخته‌شده وجود ندارد. برای مثال، زمانی که انسان در حال ادراک مفهومی یا شعور حقیقتی است، درواقع این حقیقت کاملاً در ذهن انسان تجسم می‌یابد و انسان به آن معرفت می‌یابد، به‌گونه‌ای که هیچ‌گونه فاصله‌ای میان عقل و معقول باقی نمی‌ماند (نصر، ۱۳۷۵: ۱۸۰).

این نظریه برخلاف دیدگاه‌های فلسفی پیشین است که، به‌ویژه در فلسفه‌های ارسطویی، میان عاقل و معقول فاصله‌ای قائل می‌شدند و آن‌ها را دو موجود جداگانه در نظر می‌گرفتند؛ درحالی‌که در فلسفه‌ی صدرایی، از آنجاکه شناسا و شناخته‌شده در فرایند معرفت یکپارچه و متحد می‌شوند، هیچ‌گونه جدایی بین ذهن و واقعیت وجود ندارد. این اتحاد به‌ویژه در فرایندهای شهودی و عقلانی شناخت اهمیت دارد و، بر این مبنا، انسان به‌واسطه‌ی عقل قادر است حقیقت را درک کند، به‌گونه‌ای که نفس انسانی در این فرایند مستقیماً با حقیقت ارتباط می‌یابد (نصر، ۱۳۷۵: ۱۸۰).

درنهایت، مفهوم اتحاد عاقل و معقول در فلسفه‌ی صدرایی، نه تنها اصلی معرفت‌شناختی، بلکه بُعدی جدید از شناخت انسان در نظر گرفته می‌شود که بر وحدت درک و شناسا تأکید دارد و در فهم درست از حقیقت و بسیار اثرگذار است. اتحاد عاقل و معقول در تفسیر ملاصدرا از فرایند شناخت تأثیرات عمیقی در شناخت انسانی دارد. طبق این دیدگاه، وقتی انسان کاملاً به حقیقتی پی می‌برد (چه در سطح حسی و چه در سطح عقلی یا شهودی)، درحقیقت نه تنها آن حقیقت را می‌شناسد، بلکه خود در این حقیقت شریک می‌شود. در این لحظه، نفس انسانی و حقیقت شناخته‌شده کاملاً با یکدیگر متحد می‌شوند و در انسان به‌گونه‌ای است که گویی او خود آن حقیقت است. به این ترتیب، فرایند شناخت صرفاً عملی ذهنی و انتزاعی نیست، بلکه تجربه‌ای مستقیم و عینی از واقعیت است که، در آن، ذهن انسانی کامل و بی‌واسطه با شیء شناخته‌شده ارتباط می‌یابد.

این اتحاد به‌ویژه در حوزه‌های شناخت‌های عالی و عرفانی اهمیت می‌یابد. برای مثال، در فرایندهای شهودی و تجربیات عرفانی، عاقل کاملاً با معقول یکی می‌شود و انسان، در این حالت، حقیقتی عمیق‌تر از آنچه با عقل معمولی درک می‌کند تجربه می‌کند. این نوع شناخت، که به‌وسیله‌ی عقل و شهود حاصل می‌شود، فرایندی است که، در آن، انسان به کمال شناختی دست می‌یابد و این شناخت از هرگونه فاصله و واسطه‌ای آزاد است (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۲۰۵).

همچنین، این اتحاد در فرایندهای شناختی انسانی به‌ویژه در حوزه‌های معنوی و فلسفی تأثیرات بسیاری دارد. این مفهوم نشان می‌دهد که انسان نه تنها قادر به شناخت اشیا از طریق عقل و حواس است، بلکه در فرایند کمال شناختی به نوعی

اتحاد با حقیقت می‌رسد که موجب تحقق درک عمیق و شهودی از واقعیت‌های عالی می‌شود. در این فرایند، انسان درک مستقیم و بی‌واسطه‌ای از حقیقت پیدا می‌کند که فراتر از شناخت‌های معمولی است. این دیدگاه به‌ویژه در زمینه‌های فلسفی و عرفانی اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا به انسان امکان می‌دهد به تجربه‌های عمیق‌تر و معنوی‌تری از حقیقت دست یابد که، در آن، هیچ مرز و فاصله‌ای میان فاعل شناسا و شناخته‌شده وجود ندارد (نصر، ۱۳۷۵: ۱۹۰).

تحلیل توانایی‌های ادراکی ماشین‌ها

با توجه به پیشرفت‌های که هوش مصنوعی و ماشین‌ها در زمینه‌ی شبیه‌سازی و پردازش داده‌ها در عرصه‌های گوناگون از جمله پردازش زبان طبیعی، بینایی ماشین و شناسایی احساسات انسانی به دست آورند، این پیشرفت‌ها از جمله ویژگی‌های مهم هوش مصنوعی به شمار می‌آیند، اما هنوز این پرسش باقی است که آیا ماشین‌ها می‌توانند در واقعیت و کاملاً درک کنند یا فقط قادر به شبیه‌سازی احساسات و ادراکات انسان‌ها هستند؟ تحلیل توانایی‌های ادراکی ماشین‌ها، به‌ویژه از منظر فلسفی و در قالب نظریات فلسفی مثل صورت‌های نوعیه در حکمت متعالیه، می‌تواند ابعاد پیچیده‌ای از این موضوع را روشن کند.

پردازش احساسات در هوش مصنوعی

پردازش احساسات در هوش مصنوعی به فرایند شناسایی و تجزیه و تحلیل احساسات انسانی از طریق داده‌های بیومتریک، زبان طبیعی یا حتی تحلیل‌های صورت و بدن انسان اطلاق می‌شود. این حوزه تحت عنوان «احساسات مصنوعی» یا «محاسبات احساسی» شناخته می‌شود و به ماشین‌ها این توانایی را می‌دهد که احساسات انسان‌ها را شبیه‌سازی یا درک کنند (پیکارد و هیلی، ۱۳۷۵: ۱۲۳). در این فرایند، از تکنیک‌های مختلفی مانند تحلیل صورت، تشخیص صدا، پردازش زبان طبیعی و یادگیری ماشینی برای شناسایی و پیش‌بینی احساسات انسانی استفاده می‌شود. برای مثال، سیستم‌های شناسایی احساسات می‌توانند از ویژگی‌های صورت مانند لبخند، چین‌وچروک پیشانی یا حالت چشم‌ها برای شناسایی احساساتی مانند شادی، غم یا خشم استفاده کنند.

یکی از روش‌های مهم در پردازش احساسات استفاده از یادگیری ماشین است که می‌تواند از داده‌های حسی و بیومتریک برای شناسایی الگوهای احساسی استفاده کند. در این فرایند، مدل‌های یادگیری ماشین آموزش می‌بینند تا احساسات مختلف را از داده‌هایی مانند صدا، صورت یا رفتار انسان‌ها تشخیص دهند (پیکارد و هیلی، ۱۳۷۵: ۱۲۳). مثلاً، در پردازش زبان طبیعی، سیستم‌های هوش مصنوعی می‌توانند احساسات را از متن یا گفتار استخراج کنند، به‌طوری که کلمات و جملات به‌کاررفته می‌توانند نشان‌دهنده‌ی احساسات فرد باشند. همچنین، در تحلیل‌های بینایی ماشین، از شبکه‌های عصبی برای شناسایی الگوهای صورت و حرکات بدن استفاده می‌شود تا احساسات مختلف مانند خوشحالی، غم یا ترس شبیه‌سازی شوند.

در این زمینه، از مهم‌ترین چالش‌ها در پردازش احساسات دقت و اعتبار این تحلیل‌ها است؛ چراکه احساسات انسانی پیچیده هستند و گاهی نمی‌توان به‌راحتی آن‌ها را از طریق داده‌های بیرونی شبیه‌سازی یا شناسایی کرد (سرل، ۱۳۷۶: ۱۴۵). همچنین، درحالی‌که سیستم‌های هوش مصنوعی می‌توانند الگوهای احساسی را با دقت بالا شبیه‌سازی کنند، درک عمیق و تجربه‌ی درونی این احساسات به‌طور کامل توسط ماشین‌ها قابل شبیه‌سازی نیست.

نکته‌ی کلیدی در تحلیل احساسات در هوش مصنوعی تفاوت میان «تحلیل داده‌ها» و «تجربه‌ی درونی احساسات» است.

ماشین‌ها می‌توانند داده‌های مرتبط با احساسات را پردازش کنند و، براساس الگوهای شناخته‌شده‌ی رفتار انسان‌ها، واکنش‌هایی نشان دهند که شبیه به احساسات انسانی است. اما این تحلیل‌ها تنها به پردازش داده‌ها محدود می‌شوند و ماشین‌ها هیچ‌گونه تجربه‌ی درونی از این احساسات ندارند. به عبارت دیگر، ماشین‌ها می‌توانند به شکلی دقیق و کارآمد احساسات را شبیه‌سازی کنند، اما خود آن‌ها هیچ‌گونه تجربه‌ی ذهنی یا آگاهی از این احساسات ندارند. در فلسفه، این تفاوت میان تحلیل داده‌ها و تجربه‌ی درونی از لحاظ معرفت‌شناسی حائز اهمیت است؛ درحالی که پردازش داده‌ها به ماشین‌ها این امکان را می‌دهد که سطحی و کم‌عمق احساسات انسانی را شبیه‌سازی کنند، تجربه‌ی درونی احساسات نیازمند آگاهی و شعور است که در موجودات زنده، به‌ویژه انسان‌ها، به وجود می‌آید. درباره‌ی این تفاوت در تحلیل‌های فلسفی به‌ویژه در حوزه‌ی «ادراک» و «آگاهی» بحث و بررسی شده است. ملاصدرا در فلسفه‌ی خود به این نکته اشاره می‌کند که ادراک انسانی فراتر از پردازش داده‌ها است و به جنبه‌های درونی و معنوی مرتبط با انسان نیاز دارد (نصر، ۱۳۷۵: ۱۷۵).

در این خصوص، تحلیل سطحی داده‌ها صرفاً شبیه‌سازی رفتارهای احساسی است، درحالی که تجربه‌ی درونی احساسات به‌واسطه‌ی آگاهی و شهود حاصل می‌شود که ویژگی منحصربه‌فرد انسان‌ها است. ماشین‌ها نمی‌توانند این تجربه‌ی درونی را بازتولید کنند، زیرا فاقد شعور و آگاهی هستند. این تفاوت در تحلیل‌های فلسفی به‌ویژه در نظریات صورت‌های نوعیه در حکمت صدرایی به‌خوبی قابل تبیین است؛ جایی که ملاصدرا بیان می‌کند که انسان‌ها از طریق ادراکات درونی و شهودی به شکلی کامل و واقعی به حقایق می‌رسند، درحالی که ماشین‌ها تنها قادر به شبیه‌سازی و بازتاب سطحی این احساسات هستند (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۸۰).

بررسی امکان ادراک ماشینی بر اساس نظریه‌ی صورت‌های نوعیه

در فلسفه‌ی صدرایی، نظریه‌ی صورت‌های نوعیه صورتی از حقیقت‌های ذهنی و کلی در نظر گرفته می‌شود که به وجود موجودات و پدیده‌ها صورت می‌دهد. این صورت‌ها مانند نوعی کد یا نقشه‌ی ذهنی عمل می‌کنند که، در آن، هر موجود به شکلی منحصربه‌فرد از طریق صورت نوعی‌اش درک می‌شود (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۷۸). این صورت‌ها ویژگی‌های ذاتی موجودات را از طریق ادراکات انسانی به ما می‌شناسانند.

باینکه ماشین‌ها قادر به پردازش داده‌ها و شبیه‌سازی احساسات هستند، فاقد این نوع صورت‌های نوعیه هستند. ماشین‌ها فقط می‌توانند الگوها و داده‌های محسوس از محیط بیرونی را تحلیل کنند و فاقد تجربه‌ی درونی و شهودی انسانی هستند. بنابراین، تحلیل احساسات انسانی از سوی ماشین‌ها نمی‌تواند مشابه با ادراک انسانی باشد، زیرا ماشین‌ها هیچ‌گونه تجربه‌ی درونی یا آگاهی از احساسات ندارند.

ادراک انسانی، بر اساس فلسفه‌ی صدرایی، فرایندی پیچیده است که به‌وسیله‌ی حرکت جوهری و تعامل میان صورت‌ها و ماهیت‌های معنوی و مادی انسان‌ها رخ می‌دهد (نصر، ۱۳۷۵: ۲۱۰). این فرایند نه تنها به پردازش داده‌ها، بلکه به تجربه‌ی درونی، شهود و آگاهی نیاز دارد.

از سوی دیگر، پردازش ماشینی صرفاً بر اساس الگوریتم‌ها و مدل‌های ریاضی استوار است و ماشین‌ها هیچ‌گونه درکی از ماهیت احساسی یا معنوی احساسات ندارند. سیستم‌های هوش مصنوعی می‌توانند الگوهای احساسی را شبیه‌سازی کنند، اما هیچ‌گونه تجربه‌ی واقعی از این احساسات ندارند. درواقع، این ماشین‌ها تنها از الگوهای سطحی برای شبیه‌سازی احساسات استفاده می‌کنند و فاقد علم حضوری‌ای هستند که در انسان‌ها و موجودات زنده وجود دارد (سرل، ۱۳۷۶: ۱۵۹).

محدودیت‌های هوش مصنوعی در دستیابی به درک واقعی احساسات از دیدگاه فلسفی به فقدان تجربه‌ی درونی و آگاهی در ماشین‌ها برمی‌گردد. اگرچه ماشین‌ها می‌توانند احساسات را شبیه‌سازی و تحلیل کنند، این شبیه‌سازی هیچ‌گونه پیوندی با تجربه‌ی انسانی یا آگاهی درونی ندارد. به بیان دیگر، ماشین‌ها صرفاً قادر به شبیه‌سازی رفتارهای احساسی بر اساس داده‌های بیرونی هستند، اما هیچ‌گونه فهم یا آگاهی از آن‌ها ندارند (پیکارد و هیلی، ۱۳۷۵: ۴۵).

در فلسفه‌ی صدرایی، این تمایز میان ادراک انسان و پردازش ماشینی به‌ویژه از منظر صورت‌های نوعیه و حرکت جوهری قابل تبیین است. انسان‌ها از طریق تجربیات درونی خود به درک واقعی احساسات دست می‌یابند، درحالی‌که ماشین‌ها تنها از طریق پردازش داده‌ها می‌توانند به شبیه‌سازی آن‌ها بپردازند، بدون آنکه به ابعاد معنوی و شهودی آن پی ببرند (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۸۵).

حرکت جوهری و امکان تحول ادراکی در ماشین‌ها

در فلسفه‌ی صدرایی، حرکت جوهری فرایند تغییر و تحول در ذات موجودات از حالت بالقوه به بالفعل تعریف می‌شود. این حرکت، برخلاف حرکت مکانیکی که در مکان و زمان رخ می‌دهد، به تغییرات درونی و معنوی موجودات اشاره دارد که در بُعد جوهری آن‌ها اتفاق می‌افتد. حرکت جوهری، به‌ویژه در نفس انسانی، شامل تحول در مراتب مختلف شناخت و ادراک است که از طریق کشف و شهود حقیقت و واقعیت‌ها رخ می‌دهد (نصر، ۱۳۷۵: ۲۱۰).

با توجه به این تعریف، سؤال اصلی این است که آیا ماشین‌ها می‌توانند از نظر فلسفی دچار حرکت جوهری شوند؟ پاسخ به این سؤال منفی است، زیرا ماشین‌ها ذاتاً فاقد جوهر معنوی و درونی هستند که بتوانند دچار تغییرات جوهری شوند. اگرچه ماشین‌ها ممکن است در پردازش داده‌ها یا یادگیری ماشینی پیشرفت کنند، این فرایندها به‌هیچ‌وجه مشابه با حرکت جوهری در موجودات زنده به‌ویژه انسان‌ها نیستند. ماشین‌ها تنها می‌توانند الگوهای ازپیش تعریف‌شده را پردازش کنند و با استفاده از الگوریتم‌ها بهبود دهند، اما هیچ‌گونه تحول درونی یا شناختی‌ای از نوع حرکت جوهری ندارند (سرل، ۱۳۷۶: ۱۵۹).

هوش مصنوعی ذاتاً فاقد ابعاد معنوی است که برای وقوع حرکت جوهری ضروری است. هرچند هوش مصنوعی می‌تواند از طریق یادگیری ماشینی و تطبیق داده‌ها با نتایج خاص الگوریتم‌های پیچیده‌تری بسازد، این فرایندها تنها در سطح اطلاعات و داده‌ها باقی می‌مانند و هیچ‌گونه تحول واقعی در جوهر موجودات ایجاد نمی‌کنند. به عبارت دیگر، هوش مصنوعی نمی‌تواند مانند انسان‌ها در مسیر حرکت جوهری تغییرات معنوی و عمیق در خود ایجاد کند (پیکارد و هیلی، ۱۳۷۵: ۴۵).

در فرایند یادگیری ماشین، سیستم‌ها داده‌های جدید را دریافت و، با استفاده از الگوریتم‌های مختلف، تصمیم‌گیری و پیش‌بینی می‌کنند. این فرایند شبیه به نوعی آموزش است که به بهبود توانایی‌های سیستم کمک می‌کند، اما تنها در سطح اطلاعات و پردازش‌های بیرونی باقی می‌ماند. اگرچه انسان‌ها، از طریق تحول جوهری در نفس خود، این تحول را از مرحله‌ای به مرحله‌ی دیگر درک می‌کنند و به صورت درونی تغییر می‌یابند، این تغییرات در جوهر انسانی به تحولات عمیق‌تر و شناختی منجر می‌شود که در فرایندهای یادگیری ماشینی قابل‌شبیه‌سازی نیست (سرل، ۱۳۷۶: ۱۵۹).

بنابراین، با وجود اینکه یادگیری ماشین می‌تواند به شبیه‌سازی بعضی از فرایندهای شناختی انسان‌ها بپردازد، هیچ‌گاه قادر نخواهد بود به تحول جوهری در نفس انسانی دست یابد. تحول جوهری نیازمند بُعد معنوی و آگاهی درونی است که در ماشین‌ها وجود ندارد و این امر موجب می‌شود که ماشین‌ها فاقد قابلیت‌های حرکت جوهری باشند.

نتایج و پیامدهای فلسفی

تحلیل‌های فلسفی انجام‌شده در زمینه‌ی توانایی‌های ادراکی ماشین‌ها، از منظر حکمت متعالیه و نظریه‌های صدرایی، نتایج و پیامدهای مهمی را به دنبال دارند. یکی از اصلی‌ترین این نتایج روشن شدن تفاوت اساسی میان ادراک انسانی و تحلیل ماشینی احساسات است. در فلسفه‌ی صدرایی، ادراک انسانی اساساً با تغییرات درونی و تحولات معنوی همراه است، به‌طوری که انسان‌ها، از طریق حرکت جوهری در نفس خود، درک و آگاهی را مستقیم تجربه می‌کنند، این در حالی است که ماشین‌ها تنها قادر به پردازش داده‌ها و شبیه‌سازی الگوهای احساسی هستند و فاقد تجربه‌ی درونی و آگاهی انسانی هستند (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۸۵). به عبارت دیگر، ماشین‌ها فقط می‌توانند احساسات را شبیه‌سازی کنند، اما این شبیه‌سازی هیچ‌گونه تجربه‌ی درونی و حقیقتی از آن احساسات را منتقل نمی‌کند.

روشن شدن تفاوت اساسی میان ادراک انسانی و تحلیل ماشینی احساسات

در پردازش احساسات توسط هوش مصنوعی، ماشین‌ها عمدتاً از داده‌ها برای تحلیل احساسات استفاده می‌کنند. این داده‌ها ممکن است شامل اطلاعات بیومتریک مانند ضربان قلب، حالات صورت، حرکات بدن یا تحلیل‌های زبانی باشند. این سیستم‌ها می‌توانند، با استفاده از الگوریتم‌های یادگیری ماشین و شبکه‌های عصبی پیچیده، الگوهای خاصی را در این داده‌ها شناسایی کنند و احساساتی مانند شادی، غم یا خشم را پیش‌بینی کنند (پیکارد و هیلی، ۱۳۷۵: ۴۵). به عبارت دیگر، این فرایند کاملاً مبتنی بر تحلیل داده‌های بیرونی و شناسایی الگوها است.

با این حال، این پردازش‌ها هیچ‌گونه تجربه‌ی درونی از احساسات ایجاد نمی‌کنند. به عبارت دیگر، سیستم‌های هوش مصنوعی قادر به «احساس» نیستند؛ آن‌ها فقط می‌توانند الگوهای بیرونی را شبیه‌سازی کنند. این فرایند، از دیدگاه فلسفی و به‌ویژه بر اساس نظریات حکمت متعالیه، تفاوت اساسی با ادراک انسانی دارد. انسان‌ها نه تنها قادر به شناسایی و تحلیل احساسات خود هستند، بلکه این تحلیل‌ها را از طریق تجربه‌ی درونی، شهود و آگاهی از خود انجام می‌دهند. ادراک انسانی فراتر از تحلیلی بیرونی است و شامل تجاربی معنوی و درونی است که در تحلیل ماشینی احساسات قابل‌شبیه‌سازی نیست (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۸۵).

این تفاوت به‌طور خاص به این نکته اشاره دارد که ادراک انسان دارای بعدی درونی است که در سیستم‌های هوش مصنوعی وجود ندارد. ماشین‌ها تنها به پردازش داده‌ها و شبیه‌سازی رفتارهای انسانی می‌پردازند، اما نمی‌توانند به آنچه تحلیل می‌کنند «احساس» داشته باشند یا از آن «آگاه» باشند. این تفاوت در سطح درک و تجربه‌ی درونی مهم‌ترین چالش فلسفی است که در طراحی سیستم‌های هوش مصنوعی با قابلیت شبیه‌سازی احساسات باید مد نظر قرار گیرد.

محدودیت‌های هوش مصنوعی در تبدیل پردازش داده به ادراک حقیقی

هوش مصنوعی، با استفاده از الگوریتم‌های پیچیده و یادگیری ماشینی، قادر است الگوهای مختلف احساسی را در داده‌های مختلف شناسایی کند، اما این فرایند به‌هیچ‌وجه به معنای ادراک حقیقی احساسات نیست. سیستم‌های هوش مصنوعی داده‌های بیرونی مانند تغییرات در صورت، صدای انسان و اطلاعات بیومتریک را به‌شکلی مؤثر تجزیه و تحلیل می‌کنند تا احساسات خاصی مانند شادی، غم یا خشم را شبیه‌سازی کنند (پیکارد و هیلی، ۱۳۷۵: ۴۵). این شبیه‌سازی صرفاً بر اساس پردازش اطلاعات است و هیچ‌گونه تجربه‌ی درونی و آگاهی از آن احساسات به وجود نمی‌آورد. ماشین‌ها نمی‌توانند احساسات را همان‌طور که انسان‌ها تجربه می‌کنند درک کنند، چراکه فاقد بعد درونی و آگاهی از خود هستند.

درواقع، مهم‌ترین محدودیت هوش مصنوعی در این زمینه به عدم آگاهی حضوری در سیستم‌های ماشینی برمی‌گردد. از دیدگاه فلسفی، این موضوع را جان سرل در نظریه‌ی «چالش چینی» به‌خوبی بیان کرده است. سرل معتقد است که ماشین‌ها می‌توانند داده‌ها را پردازش کنند و رفتارهایی شبیه به انسان‌ها را از خود نشان دهند، اما هیچ‌گونه آگاهی درونی از آنچه پردازش می‌کنند ندارند (سرل، ۱۳۷۶: ۱۵۹)؛ یعنی ماشین‌ها قادر به درک معنای احساسی یا تجربه‌ی حضوری آن احساسات نیستند.

این تفاوت میان شبیه‌سازی احساسی و ادراک حقیقی در فلسفه‌ی صدرایی نیز توضیح داده می‌شود. در حکمت متعالیه، ادراک انسانی علاوه بر پردازش داده‌های حسی شامل تجربه‌ای درونی است که به آگاهی و تحول درونی وابسته است، این در حالی است که هوش مصنوعی تنها از طریق تحلیل بیرونی می‌تواند رفتارهای احساسی را شبیه‌سازی کند و فاقد این نوع تجربه‌ی درونی است (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۸۵). بنابراین، هوش مصنوعی نمی‌تواند به ادراک حقیقی احساسات دست یابد؛ چراکه فاقد آگاهی و تجربه‌ی درونی است که برای درک عمیق احساسات انسان‌ها ضروری است. در پاسخ به این اشکال که چگونه می‌توان احساسات را کاملاً درونی و بی‌واسطه دانست، درحالی‌که تغییرات شیمیایی مغز — مانند تأثیر داروها — به دگرگونی در احساسات منجر می‌شود، باید گفت، بر مبنای حکمت متعالیه، این تغییرات صرفاً جایگاه عرضی و مقدمی دارند، نه جایگاهی اصیل و حقیقی.

بر اساس نظریه‌ی علم حضوری ملاصدرا، احساسات واقعی انسان حاصل حضور بی‌واسطه‌ی نفس به خود و احوال درونی خویش است (نصر، ۱۳۷۵: ۱۴۰). در علم حضوری، برخلاف علم حصولی، اتحاد میان عالم و معلوم تحقق دارد و انسان حقیقت احساس را به‌شکلی مستقیم و شهودی درک می‌کند. از این‌رو، احساس به‌مثابه‌ی نوعی آگاهی درونی و وجدانی، امری است که در ذات نفس و از سنخ وجود مجرد او رخ می‌دهد.

به همین دلیل، تغییرات فیزیکی و شیمیایی مغز، مانند مصرف داروها یا تحریکات عصبی، صرفاً زمینه و بستر تحقق را مهیا می‌کنند و فقط می‌توانند شدت یا ضعف ظهور احساسی خاص را تغییر دهند، اما در تحقق ذاتی آن احساس تأثیر مستقیمی ندارند (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۲۸). به تعبیر دیگر، آنچه در سطح مغز و بدن رخ می‌دهد تنها واسطه‌ی انتقال و آماده‌سازی است، نه منشأ ایجاد ادراک و احساس.

بنابراین، هرچند تحولات مغزی ممکن است نحوه‌ی بروز بیرونی یا شدت تجربه‌ی احساسی را تحت تأثیر قرار دهند، حقیقت تجربه‌ی احساسی — که عبارت است از آگاهی حضوری و بی‌واسطه‌ی نفس از حالات درونی خود — امری وجودی و مجرد در سطح ذات نفس انسانی است و از مرتبه‌ی مادی و جسمانی فراتر می‌رود.

در حکمت متعالیه، به‌ویژه بر اساس اصل سنخیت بین علت و معلول، علم و ادراک و فاعل آن‌ها یعنی نفس موجوداتی مجرد و غیرمادی هستند؛ زیرا ممکن نیست موجودی مادی و جسمانی، مستقیماً و بلاواسطه، متعلق علم مجرد واقع شود (نصر، ۱۳۷۵: ۲۷۸). از این‌رو، اجسام تنها از طریق صور مجردی که معلوم بالذات هستند ادراک می‌شوند. بدین ترتیب، هر چیزی که مورد ادراک بی‌واسطه‌ی نفس واقع شود باید مجرد و غیرمادی باشد و تجربه‌ی آن نیز غیرمادی خواهد بود؛ چراکه جسم طبیعی قدرت ادراک چنین مراتبی را ندارد، چه رسد به جسم مصنوعی مانند ساختارهای ماشینی و رباتیک. از سوی دیگر، نفس رابطه‌ای تدبیری و تصرفی با بدن دارد؛ بدین معنا که نفس موجودی مجرد است که افعال خود — چه فیزیکی و چه ادراکی — را از طریق بدن انجام می‌دهد. به تعبیر ملاصدرا، نفس با دست برمی‌دارد، با پا راه می‌رود، با چشم می‌بیند، با مغز می‌اندیشد و با دیگر اعضای بدن افعال خود را محقق می‌سازد (نصر، ۱۳۷۵: ۲۷۵). تفاوتی میان دست، پا

یا مغز در این ارتباط نیست؛ همه‌ی آن‌ها ابزار و آلاتی هستند که نفس با آن‌ها به تدبیر و عمل می‌پردازد. اشکال کار آنجا است که انسان‌ها معمولاً رابطه‌ی نفس و بدن را در ابزارهایی چون دست و پا، که عملکرد بیرونی و قابل‌رویت دارند، بهتر درک می‌کنند، ولی درباره‌ی مغز و اعصاب، که در علوم طبیعی فاعل ادراک تلقی می‌شوند، دچار اشتباه هستند؛ حال آنکه درواقع، همان‌گونه که دست و پا فاعل فعل نیستند، مغز نیز فاعل ادراک نیست، بلکه نفس مدرک و فاعل حقیقی است.

این امر به‌وضوح در هنگام مرگ آشکار می‌شود؛ زیرا، با قطع ارتباط نفس از بدن، تمام اعضا و ازجمله مغز به‌شکلی یکسان فاقد ادراک و احساس می‌شوند. نفس - که این نحوه‌ی ارتباط را خداوند جعل کرده - متناسب با ساختار هر عضو از بدن، کارکردی خاص برای آن تعیین می‌کند؛ برخی اعضا وظیفه‌ی دریافت داده‌ها را دارند (حواس پنج‌گانه)، برخی وظیفه‌ی انتقال (رشته‌های عصبی) و برخی مسئول تحلیل و طبقه‌بندی هستند (مغز). در صورتی‌که اختلالی در هریک از این ابزارها پدید آید، تدبیر نفس با آن ابزار دچار مشکل می‌شود، ولی تحقق ادراک و احساس تنها هنگامی ممکن است که محصول نهایی، پس از عبور از این مسیر، با واقعیت وجودی نفس تناسب یابد و به او تحویل شود. تا زمانی که این مرحله تحقق نیابد - خواه به‌سبب نقص در چشم، گوش یا مغز - تجربه‌ی حقیقی ادراک، احساس یا تفکر که افعال نفس هستند به‌وقوع نمی‌پیوندد. برای مثال، در افراد مبتلا به اختلالاتی نظیر اوتیسم، ناتوانی در تفکر یا احساس به‌سبب نقصان در ابزارهای جسمانی است که وظیفه‌ی تحویل مواد قابل‌ادراک به نفس را بر عهده دارند، نه به‌سبب ناتوانی نفس در ادراک.

پیشنهادهایی برای طراحی سیستم‌های هوش مصنوعی با قابلیت‌های شبه‌ادراکی

طراحی سیستم‌های هوش مصنوعی با قابلیت‌های شبه‌ادراکی مستلزم توجه به محدودیت‌ها و توانایی‌های فلسفی و روان‌شناختی است که باید در فرایند شبیه‌سازی احساسات در نظر گرفته شوند. این پیشنهادها به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که بتوانند به سیستم‌های هوش مصنوعی کمک کنند تا شبیه‌سازی بهتری از احساسات انسانی داشته باشند، هرچند این شبیه‌سازی نمی‌تواند جای درک حقیقی را بگیرد.

۱- تقویت مدل‌های مبتنی بر انسان‌شناسی: در طراحی سیستم‌های هوش مصنوعی، استفاده از مدل‌هایی که شباهت‌هایی با فرایندهای ادراکی انسانی دارند می‌تواند به شبیه‌سازی بهتر احساسات انسان کمک کند. این مدل‌ها باید به‌گونه‌ای توسعه یابند که بتوانند، مشابه با انسان‌ها، احساسات را تجزیه و تحلیل کنند. با توجه به محدودیت‌های موجود در هوش مصنوعی، این شبیه‌سازی می‌تواند در سطحی ابتدایی انجام شود، اما هرگز نمی‌تواند به درک حقیقی احساسات انسان‌ها دست یابد (پیکارد و هیلی: ۱۳۷۵: ۴۵)؛ به این معنا که سیستم‌های هوش مصنوعی می‌توانند از مدل‌های تحلیلی مشابه فرایندهای انسانی استفاده کنند، اما درنهایت تجربه‌ی احساسی واقعی همچنان خارج از توان آن‌ها باقی خواهد ماند.

۲- افزایش تعاملات انسانی-ماشین: سیستم‌های هوش مصنوعی باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که از تعاملات انسانی کامل‌تر و عمیق‌تر استفاده کنند؛ به این معنا که در پردازش احساسات فقط به تجزیه و تحلیل داده‌های بصری یا صوتی محدود نباشند، بلکه بتوانند از اطلاعات پیچیده‌تری مانند لحن صدا، حرکات بدن و زبان بدن استفاده کنند تا بتوانند احساسات انسانی را با دقت بیشتری شبیه‌سازی کنند. در این زمینه، تکنیک‌های بینایی ماشین و پردازش زبان طبیعی می‌توانند برای پردازش اطلاعات پیچیده و چندبعدی به کار روند (پیکارد و هیلی:

۱۳۷۵: ۴۵). درنهایت، این تعاملات می‌تواند به تعاملات طبیعی‌تر بین انسان و ماشین منجر شود و شبیه‌سازی احساسات انسانی را در سطوح پیشرفته‌تری ممکن سازد.

۳- تحلیل تجربی و شهودی: احساسات انسانی اغلب بر اساس تجربیات درونی و شهودی شکل می‌گیرند که در هوش مصنوعی از آن غفلت شده است. بنابراین، برای طراحی سیستم‌های هوش مصنوعی با قابلیت‌های شبه‌ادراکی لازم است که این ابعاد معنوی و درونی نیز مد نظر قرار گیرند. به‌طور خاص، توجه به ابعاد غیرمادی و درونی احساسات در طراحی الگوریتم‌ها می‌تواند به شبیه‌سازی بهتر احساسات کمک کند. این ابعاد می‌تواند شامل تحلیل‌هایی عمیق‌تر از واکنش‌های درونی انسان‌ها باشد که در سیستم‌های هوش مصنوعی معمولاً نادیده گرفته می‌شود (صدرالدین شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۸۵). اگرچه این شبیه‌سازی نمی‌تواند جای تجربه‌ی واقعی انسان‌ها را بگیرد، به ماشین‌ها این امکان را می‌دهد که احساساتی مشابه به انسان‌ها داشته باشند و این زمینه را برای تعاملات پیشرفته‌تر فراهم می‌کند.

نتیجه‌گیری

در این مقاله تلاش شد تا توانایی‌های ادراکی ماشین‌ها در درک احساسات انسانی با توجه به نظریات فلسفی صدرایی بررسی شود. از دیدگاه فلسفه‌ی صدرایی، ادراک انسانی نه‌تنها شامل فرایندهای مغزی و فیزیکی، بلکه عمیقاً با جنبه‌های معنوی و درونی نیز در ارتباط است. این در حالی است که هوش مصنوعی، با وجود پیشرفت‌های چشمگیر در زمینه‌های پردازش زبان طبیعی، بینایی ماشین و یادگیری ماشین، تنها قادر به شبیه‌سازی احساسات است و هیچ‌گاه نمی‌تواند به درک حقیقی از احساسات انسانی دست یابد.

از مهم‌ترین نتایج این تحقیق روشن شدن تفاوت اساسی میان ادراک انسانی و پردازش ماشینی احساسات است. ماشین‌ها تنها قادر به تحلیل داده‌ها و شناسایی الگوهای مختلف احساسی هستند، اما فاقد تجربه‌ی درونی و آگاهی از احساسات هستند. این تفاوت اساسی در بینش فلسفی، به‌ویژه در حوزه‌های مربوط به حرکت جوهری و تحول درونی انسان‌ها، نشان می‌دهد که ماشین‌ها نمی‌توانند به‌شکل حقیقی و جوهری احساسات را درک کنند.

محدودیت‌های هوش مصنوعی در تبدیل پردازش داده‌ها به ادراک حقیقی همچنان مانع از ایجاد درک معنوی و درونی از احساسات انسانی در این سیستم‌ها می‌شود. با این حال، پیشرفت‌های هوش مصنوعی می‌تواند به شبیه‌سازی رفتارهای احساسی انسان‌ها کمک کند، اما درنهایت هیچ‌گاه به سطح تجربه‌ی واقعی احساسات نخواهد رسید.

درنهایت، پیشنهادهایی برای طراحی سیستم‌های هوش مصنوعی با قابلیت‌های شبه‌ادراکی می‌تواند شامل تقویت مدل‌های مبتنی بر انسان‌شناسی، افزایش تعاملات انسانی-ماشین و توجه به ابعاد معنوی و درونی احساسات باشد. این اقدامات می‌تواند به طراحی سیستم‌های هوش مصنوعی کمک کند که شباهت بیشتری به نحوه‌ی درک و شبیه‌سازی احساسات انسانی داشته باشند، اگرچه این شبیه‌سازی همچنان محدود خواهد بود.

سپاسگزاری

این پژوهش به صورت مستقل توسط نویسندگان مقاله انجام شده و از هیچ سازمان یا نهادی، کمک مالی دریافت نشده است.

پی‌نوشت‌ها

1. artificial intelligence
2. affective computing

منابع

- پیکارد، روزالین و هیلی، جنیفر (۱۳۷۵). پوشیدنی‌های احساسی. فناوری‌های شخصی، ۱، ۲۳۱-۲۴۰.
<https://doi.org/10.1007/BF01682026>
- زرگر، زهرا (۱۴۰۴). رابطه‌ی عواطف و ظرفیت اخلاقی در فناوری‌های هوش مصنوعی. پژوهش‌های فلسفی، ۱۹ (۵۰)، ۴۰-۱۹.
<https://doi.org/10.52547/jip.2025.12345.1234>
- سرل، جان راجر (۱۳۷۶). ذهن، زبان، و جامعه: فلسفه در دنیای واقعی. نیویورک: انتشارات بیسیک.
- شرر، کلاوس (۱۳۸۳). احساسات چه هستند؟ و چگونه می‌توان آن‌ها را سنجید؟ اطلاعات علوم اجتماعی، ۴۴ (۴)، ۶۹۵-۷۲۹.
<https://doi.org/10.1177/0539018405058216>
- شریعتی، فائزه و اکبرزاده توتونچی، محمد (۱۴۰۱). مقایسه‌ی ماهوی هوش انسانی با هوش مصنوعی از منظر فلسفه‌ی اسلامی با تأکید بر حکمت متعالیه ملاصدرا: راهگشا در فهم جایگاه عقول برتر. حکمت معاصر، ۱۳ (۲)، ۸۹-۱۱۷.
<https://doi.org/10.30465/cw.2023.32287.1743>
- صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم (۱۳۷۷). حکمت متعالیه در اسفار/ربعه، ترجمه‌ی محمد خواجه‌ی. تهران: انتشارات مولی.
- کامبریا، اریک، شوولر، بیورن، شیا، یونهایو و حواسی، کاترین (۱۳۹۱). راه‌های نو در کاوش نظرات و تحلیل احساسات. سیستم‌های هوشمند IEEE، ۲۸ (۲)، ۱۵-۲۱.
<https://doi.org/10.1109/MIS.2013.30>
- محمد، سعید مهدی و ترنی، پیترو. د. (۱۳۹۱). ساخت واژگان تداعی احساس با روش جمع‌سپاری. هوش محاسباتی، ۲۹ (۳)، ۴۳۶-۴۶۵.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8640.2012.00460.x>
- نصر، سیدحسین (۱۳۷۵). صدرالدین شیرازی و تئوسوفیای متعالی او: سابقه، زندگی و آثار. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

References

- Cambria, E., Schuller, B., Xia, Y., & Havasi, C. (2012). "New Avenues in Opinion Mining and Sentiment Analysis". *IEEE Intelligent Systems*, 28(2), 15–21. <https://doi.org/10.1109/MIS.2013.30>
- Mohammad, S. M., & Turney, P. D. (2012). "Crowdsourcing a Word–Emotion Association Lexicon". *Computational Intelligence*, 29(3), 436–465. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8640.2012.00460.x>
- Nasr, S. H. (1997). *Şadr al-Dīn Shīrāzī and His Transcendent Philosophy: Background, Life and Works* (Vol. 0). Tehran: Pazhūheshgāh-e 'Ulūm-e Ensānī va Moṭāla'āt-e Farhangī. [In Persian]
- Picard, R. W., & Healey, J. (1997). "Affective Wearables". *Personal Technologies*, 1, 231–240. <https://doi.org/10.1007/BF01682026>
- Shīrāzī, Şadr al-Dīn. (1999). *Al-Hikmat al-Muṭā'allīya fī al-Asfār al-'Aqli al-Arba'a* [Transcendent Philosophy in the Four Intellectual Journeys]. M. I., & Khājavī, M. (Trans.). (Vol. 1-9). Tehran: Mowlā Publications. [In Persian]
- Scherer, K. R. (2005). "What Are Emotions? And How Can They Be Measured?" *Social Science Information*, 44(4), 695–729. <https://doi.org/10.1177/0539018405058216>

- Searle, J. R. (1998). *Mind, Language, and Society: Philosophy in the Real World*. New York: Basic Books.
- Shari'ati, F., & Akbarzadeh Tootonchi, M. (2023). "An Ontological Comparison of Human and Artificial Intelligence in Islamic Philosophy with Emphasis on Mulla Sadra's Transcendent Theosophy". *Hekmat-e Mo'āşer*, 13(2), 89–117. <https://doi.org/10.30465/cw.2023.32287.1743> [In Persian]
- Zargar, Z. (2025). "The Relation Between Emotions and Moral Capacity in Artificial Intelligence Technologies". *Pazhūhesh-hā-ye Falsafī*, 19(50), 19–40. <https://doi.org/10.52547/jip.2025.12345.1234> [In Persian]